

KULTURHISTORIE

Kaj Sekkelund: *Søfart, handel og bondeøkonomi. Thisted 1814-50*. (Forlaget Knakken, c/o Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune, 1993). 153 s., ill. 158 kr.

Ole Mørkegaard: *Søen, slægten og hjemstavnen. En undersøgelse af livsformer på åbenråegnen 1700-1900*. (Udg. af Etnologisk Forum i samarbejde med Aabenraa Museum. Museum Tusulanums forlag, 1993), 190 s., ill.

Morten Hahn-Pedersen (red.): *I storm og stille – den sikre havn. Bidrag til sømandskonens historie*. (Fiskeri- og Søfartsmuseet i Esbjerg, Fiskerimuseets forlag, 1992). 160 s., ill.

Kaj Sekkelunds afhandling er en bearbejdet udgave af forfatterens magisterkonferensspeciale i dansk kultur- og lokalhistorie ved Århus Universitet. Det er en undersøgelse af sammenhængen mellem forandringerne i besejlingsmønstret på Thisted Tolddistrikt 1814-50, Thisted bys rolle og forbindelsen til den lokale bondeøkonomi. I tre hovedkapitler analyseres henholdsvis udviklingen i søfarten – med hovedvægt på udviklingen i fjernhandelen, handelen i Thisted og de ændringer i oplandets bondeøkonomi, som lå til grund for den øgede fjernhandel.

Thisted var centrum for et stort bondeopland, og den øgede fjernhandel – i første omgang mest udpræget med Altona, men senere som en følge af den stigende korneksport også med England – medførte ændringer i Thisted by. Forholdet mellem by og opland står således centralt i fremstillingen, og det er interessant at følge en så historisk konkret og detaljeret fremstilling af disse sammenhænge inden for en overskuelig tidsperiode.

Afhandlingen er fornuftigt dispone-

ret. Fremstillingen er meget grundig og detaljeret. Den bygger i udstrakt grad på fremlægningen af statistisk bearbejdede data, og der kan til tider være en tendens til, at den fortæber sig i lutter søjlediagrammer og detaljer, men det er ikke desto mindre uhyre fortjenstfuldt, at Sekkelund så omhyggeligt har gennemgået og fremlagt det meget omfattende materiale. Det liver dog op, når han ind imellem inddrager andre typer materiale som f.eks. J. P. Jacobsens skønlitterære stemningsbeskrivelse af faderens købmandsgård i romanen »Niels Lyhne«.

Der er kun få mindre irritationsmomenter, som f.eks. når daglejer/arbejdsmand i erhvervsgruppeinddelingen er placeret i gruppen »andre liberale erhverv« sammen med bl.a. værtshusholder, møller og bager (s. 89). Side 115 undrer man sig en smule over, hvad der menes med »landbosamfundets bedre lag« – hvad der tænkes på er formentlig »landbosamfundets bedre stillede lag«?

Det er et meget empirisk anlagt studie, og man savner lidt en overordnet samlende problemstilling, en idé eller tese, der kunne disponere, hvad der nu skal komme og hvorfor. Eksempelvis er det glimrende, at Sekkelund s. 123ff inddrager Christen Jørgensens efterladte »Dag- og regnskabsbog, 1826-75«, men det er ikke motiveret i den forudgående fremstilling.

Ole Mørkegaards studie handler om samspillet mellem erhvervsudvikling og livsformer i en maritimt præget lokalitet – åbenråegnen i tiden fra ca. 1700 til 1900. I bogens indledningskapitel beskriver Mørkegaard en række eksempler på skibsrederkarrierer (Bruhn, Raben, Jepsen osv.) med henblik på at antyde et fælles mønster heri. Undersøgelsen er herefter styret af bestræbelserne på at besvare problemstillingen:

hvorfor formede karrieren sig som den gjorde for disse folk?

Kapitel 1 er en empirisk sondering i åbenråegnens søfartstradition. Det er yderst velskrevet og formidlet på en interessevækkende måde. Desværre vil Mørkegaard dog sikkert miste en del læsere fra og med kap. 2, der er en præcisering af hans teoretisk-metodiske grundlag i den såkaldte strukturelle livsformsanalyse. Fremstillingen bliver med ét meget mere abstrakt og vanskelig tilgængelig. Det er næsten lige så hårdt at komme igennem som i sin tid »vareanalysen« og »kapitallogikken«.

Det er synd, for hans fremstilling i det øvrige er eksemplarisk klar og lettilgængelig. Kunne kapitel 2 ikke have været reduceret til et minimum og iøvrigt placeret som et appendiks bag i bogen? For de, der i forvejen kender den strukturelle livsformsanalyse, er det en delvis unødvendig repetition, og for de, der ikke kender den, vil kapitlet sikkert udgøre en unødvendig vanskelig hurdle inden de efterfølgende kapitlers interessante analyse.

For den læser, der springer over kap. 2, vil kap. 3 måske alligevel være forståeligt, for i sin konkrete analyse af åbenråsøfartens og -flådens udvikling ca. 1700-1900 er Mørkegaard igen forbillig klar og velformuleret. Hensigten med kap. 3 er – med produktionsmådebegrebet som teoretisk indgang – at få gennemlyst søfarten som ramme om et bestemt karrieremønster blandt rederne. Efter således at have belyst en række mulige »produktionsmådevarianter« i åbenråflåden, går Mørkegaard i kap. 4 over til at afdække hvilke livsformer, der var repræsenteret.

Bogens sidste kapitel er helliget en strukturel analyse af den levevis, som rederkarrieren var en del af. Konklusionen er her, at det ikke kun var med henblik på at tilegne sig profit, at skibsrederne anbragte deres penge i skibsfar-

ten. Deres »spekulation« hører ikke hjemme i en kapitalistisk problematik og tænkning. Der er derimod snarere tale om »en særlig variant af den enkle vareproduktionsmåde«. Det var begreber som var hjemstavn og familien, disse kaptajner og redere tænkte deres virke og løbebane igennem. Slægten, hjemstavn og professionen var så at sige blot forskellige sider af samme sag. Konsolideringen og videreførslen af slægtens erhvervstradition og driftsmidler var det centrale.

Mørkegaard skeler også til de menige søfolk på de nederste trin i hierarkiet. Det var søfolk, hvis avancement ophørte på et lavere trin, og hvoraf kun et fåtal drev det videre end til matros. Kilderne om alle disse »karriereløse« søfolk er desværre sparsomme, men Mørkegaard afdækker alligevel på det foreliggende grundlag nogle sammensatte livsforløb og »varianter af lønarbejderlivsformen«.

Mørkegaard søger i analysen en forklaring på årsagerne til de store skibsrederes succes. I den foreliggende litteratur har mange søgt den egentlige forklaring i de pågældende personers særlige iboende egenskaber og evner. Mørkegaard mener dog ikke, at det er tilstrækkeligt at søge årsagen i individet, men finder, at karriereforløbene må relateres til den økonomisk-arbejdsræmte ramme, de foregik indenfor. Men hvorfor peger han ikke straks på betydningen af rederens sociale baggrund? Hvilke samfundslag stammede de pågældende redere fra? Kunne der ikke i denne baggrund ligge afgørende årsager til, at netop disse blev succesrige? Var det ikke netop deres baggrund i især det maritime miljøes borgerskab, som gav dem de forudsætninger, som kom til at adskille den succesrige fra mængden – gav dem en økonomisk, social og kulturel kapital, der sammen med gode evner og egenskaber gjorde det lettere for netop

disse personer at hæve sig op over mængden?

Jeg må opponere mod Mørkegaards konstruktion af idealtypen »ægte kapitalister«. Jeg tror ikke, nogen kapitalister kan være mere »ægte« kapitalister end andre. Enten er de kapitalister, eller så er de det ikke. De kan være små og store osv., men i virkelighedens verden findes der næppe nogen kapitalist, som gebærder sig på en ganske bestemt foreskrevet måde. De er lige så sammensatte og differentierede personligheder som alle andre.

Mørkegaard når frem til, at der skulle være en modsætning mellem kaptajner, som var bærere af en karriereorienteret livsform, og andre, som var bærere af den selverhvervende livsform. Sådan ser jeg det ikke. Jeg tror ikke på, at de to typer er væsensforskellige. De er faser i ét og samme livsforløb. At nogle har redervirksomhed som mål og andre ikke, indebærer dog ikke, at de bliver bærere af væsensforskellige livsformer. Er den selverhvervende kaptajn ikke også karriereorienteret, indtil han etablerer sig som reder, kunne man spørge. Når han er i stand til at etablere sig som reder, hænger det måske netop sammen med, at han til forskel fra andre har nogle af de ressourcer, jeg har nævnt ovenfor.

I Mørkegaards analyse af mislykkede karriereforløb – hvorfor nogle har succes og andre fiasko – synes jeg ikke klassebaggrundens betydning i form af muligheder og forhindringer bliver tilstrækkeligt inddraget. Hvordan en karriere trods 15 års målrettet indsats kunne slå fejl, bliver ikke tilfredsstillende gennemlyst. Der er ingen analyse af, *hvorfor* det slog fejl, eller af hvordan andre – f.eks. i kraft af slægtskab, netværk, penge, forbindelser og forskellige typer ressourcer – kunne have en fortrinsstilling, der blev udslagsgivende for succes eller fiasko.

Der er efter min mening en tendens

til, at livsformsbegreber bliver forklaring (nok) på forhold, der burde analyseres og uddybes ud fra en række andre faktorer – klassebaggrund, socialisation, ressourcer, erhvervskulturer osv. Når Mørkegaard f.eks. skriver, at egenens søfolk »rekrutteredes fra flere forskellige livsformer« (s. 144), kommer begrebet »livsformer« til at dække over nogle sammensatte sociale forhold – bl.a. mange forskellige erhverv med vidt forskellige betingelser – der ikke bliver uddybet i analysen. Mørkegaard skriver »livsform« i stedet for at angive klassebaggrund, erhverv, uddannelse, miljø osv.

Ole Mørkegaards afhandling er et meget skarpsindigt og imponerende stykke arbejde, klart disponeret, yderst velformuleret og velargumenteret. Trods de mange indvendinger i det ovenstående har jeg mange lovord til overs for hans arbejde, som jeg uden tøven kan give min varmeste anbefaling.

Den af Morten Hahn-Petersen redigerede artikelsamling er et første forsøg på at få gjort sømandskonerne synlige i søfartshistorien. Den maritime verdens kvindeliv er et emne, som først i de seneste år har vundet indpas i forskningen. Sigtet med den nu udgivne artikelsamling har været at tilvejebringe en første dansk introduktion til dette emne.

Bogen er udsprunget af det såkaldte »Sømandskoneprojekt«, som i 1985 blev etableret på Fiskerimuseet i Esbjerg, Svendborg & Omegns Museum og Aabenraa Museum. Siden har der bl.a. været iværksat to store indsamlingskampagner med henblik på at skaffe fotos, interviews, breve og dagbøger m.v. Af ressourcemæssige årsager blev undersøgelsen geografisk begrænset til tre af Danmarks gamle søfartsområder – Fanø, Svendborgsund og Aabenraaegnen. Nærværende publikation bygger på en bearbejdning af en del af det indsamlede materiale.

I en kort indledning giver forfatterkollegiet en fortrinlig introduktion til forskningen i den maritime verdens kvindeliv. Derefter tegner bogens redaktør i endnu en kort artikel et rids over nogle af søfartens lange linjer i udviklingen fra båd til supertanker. I et mere indgående studie gør han dernæst rede for søfartens udvikling i de tre byer Aabenraa, Fanø og Svendborg i tiden fra 1700-tallet frem til idag. Gennem sammenligninger af de tre byer belyses forskelle og ligheder.

Med henblik på at opnå en større viden om sømandskonernes placering i de maritime samfund har historikeren Tommy P. Christensen gennemgået folketællingsmateriale fra de tre udvalgte lokaliteter i perioden 1801-1901. Undersøgelsen tager først og fremmest sigte på at få et overblik over de maritime næringers indslag i de tre lokalsamfund. Tommy P. Christensen gør sit bedste for at vriste en viden om de anonyme skikkelser ud af de historiske tællingers tørre tal.

Anderledes kød på har Birgitte Kragh haft i kraft af sit kildemateriale, der er breve og dagbøger fra 1800-årene. Men der er ikke meget af dette materiale, og det, der er, er tilmed socialt skævt, idet det hovedsagelig repræsenterer søfartens kvindelige elite, kaptajns- og officerskonerne, og ikke matroskonerne. Det er et godt og spændende materiale, men da det hovedsagelig er kaptajnskonernes livssituation og opfattelser, der belyses, kan man ikke uden videre sige, at det synliggør sømandskonens historie.

Etnologen Kristina G. Due springer i sin artikel frem til vor egen tid og når i sin analyse af sømandskonernes livssituation ganske langt ved hjælp af interviewmateriale, der jo anskueliggør helt anderledes end abstrakte tal. Det er en god og spændende artikel, selv om man som læser undertiden gerne ville

have haft byttet om på rækkefølgen af interviewuddrag og forfatterkommentarer. Dersom man havde fået de citerede personer fyldigere præsenteret før de interviewuddrag, der nu kommer først, ville uddragene have været mindre indforståede og lettere at hitte rede i.

Repræsentanter for sømandskonerne selv – en tidligere og en nuværende formand for »Sømandskoneforeningen af 1976«, Jette Haugaard og Kirsten Hansen – fortæller i deres artikel om denne forenings dannelse og udvikling. Ved hjælp af bl.a. malerier, fotografier og tatoveringer analyserer historikeren Benno Blæsild dernæst omverdenens syn på sømandskonen. Samlingen afsluttes med en glimrende kort sammenfatning, hvor Morten Hahn-Petersen samler trådene.

Det er godt, sømandskonerne ikke længere er en hvid plet på landkortet, men som forfatterne fremhæver i indledningen, er der stadigvæk masser af ubesvarede spørgsmål at tage fat på. Med denne introduktion har den kommende forskning imidlertid et godt udgangspunkt at tage afsæt i.

Svend Aage Andersen

Hans Veirup: *Til taffel hos kong Valdemar. Europas ældste kogebog efter to middelalderhåndskrifter fra 1300-tallet.* (Systeme 1993) 123 s.

»Quomodo conficiatur pastillum de medullis ceruorum« – hvordan man tilbereder en postej af hjortemarf, får vi at vide i »Europas ældste kogebog«. Benene skal koges i ca. to timer, den kogte marv krydres med kanel og peber. Den skal serveres rygende varm. Her optræder ordet postej for første gang i danske kilder, ordet kommer af pastillum, som har slægtskab med ordet pasta, dej. Andre opskrifter, som ser fristende ud er »høns på egne ben«, »spækhøne med salvie«, »hønsepostej med kommen«,